

Bērns kā cietušais vai liecinieks Krimināl- procesā

Informācija un ieteikumi pieaugušajiem, kas saistīti ar bērniem,
kuri piedalās kriminālprocesā kā cietušie vai liecinieki

Šajā grāmatiņā aprakstīti praktiski padomi, kā Jūs varētu palīdzēt bērnam, kurš piedalās kriminālprocesā kā cietušais vai liecinieks, justies drošāk, lai tas nekaitētu nedz bērnam, nedz procesam, kā arī atrodami ieteikumi, kā Jūs variet tikt galā ar savām emocijām, kas saistītas ar šo situāciju.

Saturs

Tiesiskie jautājumi	3
Kas ir kriminālprocess	3
Kā bērns var kļūt par kriminālprocesa dalībnieku	4
Cik ilgi būs jāgaida līdz lietas izskatīšanai tiesā	6
Kas notiks bērna nopratināšanas laikā	6
Kā es varu ietekmēt tās tiesas sēdes norisi, kurā piedalās mans bērns	8
Vai man ir tiesības būt kopā ar bērnu kriminālprocesā	9
Pirmstiesas process	10
Kas notiks tiesas sēdes laikā	11
Tiesas iznākums	12
Tas viss ir tik sarežģīti. Vai manam bērnam vispār ir jāsniedz liecība tiesā?	12
Kas notiks pēc tiesas beigām	13
Emocionālie jautājumi	13
Mans bērns izsaukts par liecinieku	13
Kā man rīkoties, kad bērns ir uztraucies	14
No kā bērni baidās kriminālprocesa gaitā	14
Vai bērna uzvedības izmaiņām par iemeslu var būt tiesas tuvošanās	15
Vai kriminālprocesa laikā bērns var saņemt speciālistu palīdzību	15
Vai es varu meklēt palīdzību arī sev	16
Kur meklēt palīdzību	16

Bukleta idejas autori ir Polijas nevalstiska organizācija “Dzieci Niczyje”, kas izstrādājuši bukletu “Gdy Twoje Dziecko jest świadkiem w sądzie”, 2003.gadā.

Buklets adaptēts sadarbībā ar Valsts Bērnu Tiesības Aizsardzības Centru

Bukletu tulkojis: Ilze Tormane

Fotogrāfs: Tomas Čechovskis

Bukleta grafiskais dizains un noformējums: Studio Lokal

Buklets iespiests: Ltd.Hologrāfija “Dardedze”

© 2007 Fods „Dzieci Niczyje“, www.fdn.pl

© 2007 Centrs “Dardedze”, www.centrsdardedze.lv

ISBN 978-998 -39-321-6

Šis buklets ir tapis pateicoties Eiropas Savienības un Oak Fonda finansiālajam atbalstam.

Eiropas Savienība neuzņemas atbildību par publikācijas saturu.

OAK FOUNDATION

Tiesiskie jautājumi

Kas ir kriminālprocess?

Kriminālprocesa uzsākšanas iemesls ir tādu ziņu iesniegšana izmeklēšanas iestādei, prokuratūrai vai tiesai, kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, vai šādu ziņu iegūšana par kriminālprocesa norisi atbildīgā iestādē.

Ja Jums ir ziņas par iespējamu noziedzīgu nodarījumu, kura rezultātā ir cietis Jūsu bērns - Jums ar iesniegumu ir jāvērstas policijā. Jums ir tiesības ar iesniegumu vērsties arī bērnu tiesību aizsardzība institūcijās, kas arī, savukārt, ir tiesīgas vērsties tālāk tiesībaizsardzības iestādēs ar lūgumu uzsākt kriminālprocesu.

Kriminālprocesa uzsākšanas iemesls nevar būt anonīma informācija vai informācija, kuras iesniedzējs atsakās atklāt informācijas avotu.

Kriminālprocesu var uzsākt, ja pastāv reāla iespēja, ka noticis noziedzīgs nodarījums, kā arī tad, ja ziņas satur informāciju par iespējamu notikušu noziedzīgu nodarījumu un tās ir iespējams pārbaudīt tikai ar kriminālprocesa līdzekļiem un metodēm.

Kriminālprocess tiek uzsākts ar procesuāli pilnvarotas personas lēmumu par procesa uzsākšanu. Jūs par šādu lēmumu policija vai prokuratūra informēs. Minētais lēmums nav pārsūdzams.

Ja procesuāli pilnvarota amatpersona konstatē, ka nav pamata kriminālprocesa uzsākšanai, tā pieņem lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu un arī par to Jums kā personai, kura iesniedza ziņas par iespējamu noziedzīgu nodarījuma izdarīšanu, tiks paziņots.

Ja Jūsu bērns ir noziedzīgajā nodarījumā cietusī persona, lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu Jums ir tiesības 10 dienu laikā pēc paziņojuma saņemšanas pārsūdzēt uzraugošajam prokuroram, ja lēmumu pieņēmis izmeklētājs, vai amatā augstākam prokuroram, ja lēmumu pieņēmis prokurors, bet privātās apsūdzības lietās - augstāka līmeņa tiesai.

Ja pilnvarotās personas lēmums ir bijis pozitīvs un ir uzsākts kriminālprocess, seko pirmstiesas kriminālprocess, kas sevī ietver izmeklēšanas darbības ar mērīti noskaidrot: vai ir noticis noziedzīgs nodarījums, personu, kura saucama pie kriminālatbildības, kā arī noskaidrot vai ir pamats kriminālprocesa izbeigšanai, pabeigšanai vai virzīšanai uz tiesu.

Pirmstiesas kriminālprocesa laikā arī Jūsu bērns tiks nopratināts, lai būtu iespējams savākt pierādījumus tālākām darbībām.

Pirmstiesas kriminālprocesu izbeidz prokurors, pieņemot vienu no lēmumiem, tajā skaitā prokurors var pieņemt lēmumu par krimināllietas nodošanu tiesai un nodotot krimināllietu tiesai pēc piekritības, vai lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu.

Kā bērns var kļūt par kriminālprocesa dalībnieku?

Bērns kriminālprocesā par dalībnieku var kļūt vienā no trim statusiem:

- Ja pret bērnu ir izdarīts noziegums - cietušā statuss;
- Ja bērns var sniegt nozīmīgu informāciju kādā lietā - liecinieka statuss;
- Ja bērns pats veicis noziedzīga rakstura darbības, izdarījis noziedzīgu nodarījumu - apsūdzētā statuss.

Bērns - cietušais:

Cietušais kriminālprocesā var būt bērns, kuram ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums - morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums.

Kriminālprocesā nepilngadīgam cietušajam ir nepieciešams pārstāvis:

- māte, tēvs vai aizbildnis;
- viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais radnieks par nepilngadīgo rūpējies;
- bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis;
- tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju.

Nepilngadīgā cietušā pārstāvim kriminālprocesā atļauj piedalīties **tikai ar procesa virzītāja lēmumu.**

Visas nepilngadīgā cietušā tiesības pilnībā pieder viņa pārstāvim un cietušais patstāvīgi tās īstenot nevar, izņemot nepilngadīgā tiesības sniegt liecību un izteikt savu viedokli.

Piecpadsmit gadu vecumu sasniegušā nepilngadīgā cietušā pārstāvis izmanto tiesības kopā ar savu pārstāvam.

Ja ir apgrūtināta vai citādi nav nodrošināta nepilngadīgā tiesību un interešu aizsardzība, Jums ir tiesības iesniegt motivētu lūgumu, un procesa virzītājs var pieņemt lēmumu par advokāta kā nepilngadīgās cietušās personas pārstāvja uzaicināšanu. Šādos gadījumos advokāta darbu apmaksā Ministru kabineta noteiktajā kārtībā no šiem mērķiem paredzētajiem valsts līdzekļiem un tas ir bezmaksas pakalpojums, taču lūgumam par advokāta piešķiršanu nepieciešams pievienot izziņu par trūcīgu materiālo stāvokli.

Pārstāvim ir visas cietušā tiesības:

- Ierosināt daļādu apstākļu un pierādījumu pārbaudi, kā arī ierosināt attiecīgu liecinieku pieaicināšanu,
- iepazīties ar tiem lietas materiāliem, kas tiks sūtīti uz tiesu.
- uzdot jautājumus uzklaušītajiem lieciniekiem un apsūdzētajiem, kad tie sniedz paskaidrojumus;
- pārsūdzēt katru procesa virzītāju lēmumu, kurš aizskar viņa tiesības un kaitē viņa interesēm;
- jebkurā brīdī sekot līdz lietas procesam tiesā.

Kā cietušā pārstāvis Jūs variet piedalīties visās tiesas debatēs, kaut arī obligāti tas Jums nav jādara. Variet izteikt lūgumu uzklaut bērna liecību ārpus tiesas zāles, kā arī, lai bērns tiktu uzklauts tiesā bez apsūdzētā klātbūtnes.

Bērnu, kas ir kļuvis par vardarbības (prettiesisku darbību) upuri ir aizliegts konfrontēt ar iespējamo vardarbības (prettiesiskas darbības) izdarītāju, kamēr bērns nav pietiekami psiholoģiski sagatavots šādai konfrontācijai. Par šādu faktu atzinumu ir tiesīgs sniegt vienīgi psihologs.

Bērns - liecinieks:

Bērns liecinieka statusā parasti tiek iztaujāts un nopratināts pats, nevis izmantojot bērna pārstāvja starpniecību. Taču bērnu nopratināšanai ir atsevišķas īpatnības, kas paredzētas, lai pilnībā nodrošinātu bērna tiesību un interešu aizstāvību.

Cik ilgi būs jāgaida līdz lietas izskatīšanai tiesā?

Uz šo jautājumu nav iespējams sniegt pilnībā precīzu atbildi, taču normatīvie akti paredz, ka lietas, kas saistītas ar bērna tiesību vai interešu nodrošināšanu, arī krimināllietas, kurās tiesājamais ir nepilngadīgais, tiesās ir izskatāmas ārpus kārtas. Lietas uzsākšanas datums var būt atkarīgs no dažādiem apstākļiem. Ja lieta ir sarežģīta, būtiska loma ir pierādījumu vākšanai, izmeklēšanas darbību veikšanai, kas iespējams, var aizkavēt lietas izskatīšanu. Ja Jūs uztrauc aizkavēšanās un Jūs vēlaties zināt, cik tālu procesā atrodas lieta, variet lūgt par to informāciju prokuroram vai tiesas kancelejā. Vecākiem, pārstāvjiem ir tiesības iesniegt sūdzību arī par izmeklēšanas veicēju darbu, ja viņi uzskata, ka process notiek pārāk gausi un netiek ievēroti saprātīgi termiņi.

Kas notiks bērna nopratināšanas laikā?

Nopratināšanai bērns var tikt pakļauts gan pirmstiesas kriminālprocesa laikā, kad tiek vākti pierādījumi un veiktas izmeklēšanas darbības, gan tālākā kriminālprocesa gaitā. Nopratināt var gan bērnu, kas ir cietušā, gan liecinieka, gan apsūdzētā statusā.

Nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, vai, pēc izmeklēšanas darbības veicēja ieskata, jebkuru nepilngadīgo pratinā pedagoģa vai tāda speciālista klātbūtnē, kas apmācīts psihologa darbam ar bērniem kriminālprocesā (turpmāk - psihologs).

Vienam no nepilngadīgā likumiskajiem pārstāvjiem, pilngadīgam tuvam radniekam vai uzticības personai ir tiesības piedalīties pratināšanā, ja vien viņš pats nav persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētais vai apsūdzētais un ja pret to neiebilst nepilngadīgais.

Ja pratināmā persona nav sasniegusi 14 gadu vecumu, psihologs, ievērojot konkrētos apstākļus, nepilngadīgajam izskaidro notiekošo darbību nepieciešamību un viņa sniegtās informācijas nozīmi, noskaidro personas datus, uzdod nepilngadīgā psihēi atbilstošā formā procesa virzītāja jautājumus, ja nepieciešams, - informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.

Ja pratināmā persona ir sasniegusi 14 gadu vecumu, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību informē nepilngadīgo par veicamās izmeklēšanas darbības būtību, noskaidro viņa personas datus, izskaidro viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdina viņu par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja uzdotos jautājumus; ja nepieciešams, - informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.

Pratināmā nepilngadīgā persona protokolu neparaksta.

Ja psihologs norāda procesa virzītājam, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai seksuālas izmantošanas, var kaitēt atkārtota tieša pratināšana, **tā izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā - ar tiesas lēmumu.**

Ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai seksuālas izmantošanas, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Ja izmeklētājs vai prokurors tam nepiekrīt, tieša pratināšana izdarāma **tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā - ar tiesas lēmumu.**

Ja Jūs kā vecāks uzskatiet, ka pieņemtie lēmumi attiecībā uz nopratināšanu var skart Jūsu bērna intereses, Jums ir tiesības pieņemt lēmumus apstrīdēt un pārsūdzēt, vēlams pievienojot arī speciālistu - psihologu atzinumus.

Liecību sniegšana, kā arī nopratināšana tiesā bērnam var būt nopietns pārdzīvojums. Neviena Jūsu bērnu nepazīst labāk par Jums. Ir ļoti svarīgi, lai Jūs nodotu tiesnesim jebkādu informāciju, kura varētu būt būtiska bērna liecības sniegšanas laikā. Dariet to pēc iespējas ātrāk, vislabāk rakstiski, iesniedzot to tiesā. Visas vēstules tiek saņemtas tiesas kancelejā un nodotas attiecīgajam tiesnesim, kurš izskatīs Jūsu lietu. Jūsu oficiālajā vēstulē blakus Jūsu sniegtajai informācijai jāietver atbilstošs lietas numurs, apsūdzētas personas uzvārds un, protams, arī Jūsu personas dati. Lietas numuru noskaidrosiet tās tiesas kancelejā, kurā lieta tiks izskatīta.

- Informējiet tiesu par bērna psihiskās vai fiziskās veselības stāvokli, ja rodas kādas problēmas. Šāda veida informācija jāapstiprina atbildīgajiem speciālistiem (ārstam, psihologam).
- Brīdiniet par to, ja Jūsu bērns regulāri lieto medikamentus, kuri var būt viņam nepieciešami tiesas sēdes un / vai nopratināšanas laikā – piemēram, inhalators, kurš palīdz mazināt astmas lēkmes.
- Dariet zināmu par jebkādam problēmām, kuras saistītas ar bērna runu, dzirdi vai redzi.
- Ir iespējams iesniegt lūgumu, lai bērns tiktu nopratināts ārpus tiesas ēkas, taču par to, kur notiks lietas izskatīšana, lemj tiesa, līdz ar to Jūsu prasību var noraidīt.
- Ir iespējams lūgt, lai bērns netiktu nopratināts apsūdzētā klātbūtnē, bet arī par šo jautājumu gala vārdu sniedz tiesa.

Tiesa izskata Jūsu lūgumus par nopratināšanas vietas maiņu un par bērna nopratināšanu bez apsūdzētā klātbūtnes tikai tādā gadījumā, ja ir laicīgi saņemts šāds Jūsu lūgums.

Kā es varu ietekmēt tās tiesas sēdes norisi, kurā piedalās mans bērns?

Bērns nevar patstāvīgi aizstāvēt savas tiesības. Tiesas priekšā viņu pārstāv mamma, tētis, aizbildnis vai cits pārstāvis, kam ir tādas tiesības. Viņiem atkarībā no tiesas procesa posma ir tiesības piedalīties kriminālprocesā kā cietušajam vai cietušā pārstāvim.

Kaut arī tiesas sēdes norisi vecākiem pilnībā ietekmēt nav iespējas, Jums ir iespēja atvieglot bērnam šo procesu, kā arī novērst iespējamās problēmas, kas saistītas ar liecināšanu un nopratināšanu, savlaicīgi informējot tiesu par nepieciešamajām darbībām.

Jums, kā cietušā pārstāvim ir tiesības iesniegt pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju. Kompensācija ir naudas izteiksmē noteikta samaksa, ko persona, kura ar noziedzīgu nodarījumu radījusi kaitējumu, samaksā cietušajam kā gandarījumu par morālo aizskārumsu, fiziskajām ciešanām un mantisko zaudējumu. Kompensācija ir krimināltiesisko attiecību noregulējuma elements un to apsūdzētais samaksā brīvprātīgi vai uz tiesas nolēmuma pamata. Pieteikumu par kompensāciju Jums ir iespēja iesniegt jebkurā kriminālprocesa stadijā līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai. Pieteikumā jāpamato pieprasītās kompensācijas apmērs. Pieteikumu var iesniegt rakstveidā vai izteikt mutvārdos. Mutvārdu pieteikumu procesa virzītājs ieraksta protokolā. Pie kriminālatbildības saucamās personas nenoskaidrošana nav šīerslis kompensācijas pieteikuma iesniegšanai.

Tiesa kompensācijas apmēru nosaka, izvērtējot Jūsu pieteikumu un ņemot vērā:

- radīto mantisko zaudējumu apmēru;
- noziedzīga nodarījuma smagumu un izdarīšanas raksturu;
- nodarītās fiziskās ciešanas, paliekošus sakropļojumus un darbbspēju zudumu;
- morālā aizskārumsu dziļumu un publiskumu;
- psihiskas traumas.

Kaitējuma nodarītājs var labprātīgi piekrist Jūsu noteiktajam kompensācijas apmēram, vai Jūs varat to noteikt, savstarpēji vienojoties. Šādu vienošanos noformē rakstveidā, vai to pēc abu pušu lūguma ieraksta procesuālās darbības protokolā.

Ja Jūs uzskatiet, ka ar kompensāciju nav atlīdzināts viss radītais kaitējums, Jums ir tiesības prasīt tā atlīdzināšanu Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Nosakot atlīdzības apmēru, jāņem vērā kriminālprocesā saņemtā kompensācija, ja tāda saņemta. Pieprasot atlīdzību civiltiesiskā kārtībā, Jūs esat atbrīvots no valsts nodevas.

Civiltiesību izpratnē, katrs tiesību aizskārums, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod tiesību cietušajam prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot. Ar morālo kaitējumu jāsaprot fiziskas vai garīgas ciešanas, kas izraisītas ar neatļautas darbības rezultātā nodarītu cietušā nemantisko tiesību vai nemantisko labumu aizskārumsu.

Atlīdzības apmēru par morālo kaitējumu nosaka tiesa pēc sava ieskata, ņemot vērā morālā kaitējuma smagumu un sekas.

Ja neatļautā darbība izpaudusies kā noziedzīgs nodarījums pret personas dzīvību, veselību, tikumību, dzimumneaizskaramību, brīvību, godu, cieņu vai pret ģimeni, vai nepilngadīgo, pieņemams, ka cietušajam šādas darbības rezultātā ir nodarīts morālais kaitējums. Citos gadījumos morālais kaitējums cietušajam jāpierāda.

P i e z ī m e. Darbība šeit jāsaprot plašākā nozīmē, aptverot ne vien darbību, bet arī atturēšanos no tās, tas ir, bezdarbību.

Pirmstiesas process

Latvijā lietu tiesā iesniedz prokurors. Pirmstiesas procesā ar visiem jautājumiem, šaubām un lietām vislabāk ir griezties pie procesa virzītāja. Kontaktējoties ar procesa virzītāju, vari izrādīt lielāku ieinteresētību par viņa veikto izmeklēšanu.

Atcerieties, ka pareizi ir vērsties tajā prokuratūrā, kuras rajonā ticis izdarīts noziegums. Ja Jūs personiski iesniedzat prokuroram iesniegumu par noziegumu, prokuratūrai ir pienākums Jūs desmit dienu laikā informēt par kriminālprocesa ierosināšanu vai atteikšanu. Par viņa lēmumu variet iesniegt sūdzību amatā augstākam prokuroram. Sūdzības iesniegšanai Jums ir desmit dienas no brīža, kad saņemat informāciju (rakstisku) par krimināllietas uzsākšanas atteikumu. Pirmstiesas procesā bērnu nopratinās policija vai prokuratūra.

Ja par noziegumā vainīgo atzītajam vecākam nav ticis piemērots drošības līdzeklis - arests, bāriņtiesā, sava bērna interešu aizsardzībai, varat iesniegt iesniegumu par aprūpes tiesību atņemšanu vai aizliegumu vienatnē tikt ar bērnu. Iesniegumu iesniedz bāriņtiesā, kura atbilst bērna dzīvesvietai. Tam ieteicams pievienot krimināllietas lietas numuru ar kādu tas ir reģistrēts prokuratūrā.

Šajā procesa posmā variet griezties ar lūgumu pie policijas vai prokuratūras, lai vainīgajam norīko policijas uzraudzību un aizliedz tuvošanos bērnam un kontaktēšanos ar viņu. Par šī aizlieguma īstenošanu konsultējies ar policistu vai prokuroru, kurš vada šo lietu.

Prokurors pēc pilnīgas pierādījumu savākšanas un apliecinājuma, ka ir pietiekoši pierādījumi, kas varētu liecināt par noziedzīgu nodarījumu, sastāda apsūdzību un pieņem lēmumu par krimināllietas nodošanu tiesai.

Informāciju par lēmuma pieņemšanu un krimināllietas nosūtīšanu tiesai, prokurors Jums nosūtīs pa pastu kā lēmuma kopiju un informāciju par Jūsu tiesībām un pienākumiem tiesā, kā arī norādot, kurai tiesai krimināllieta nosūtīta.

Nav iespējams precīzi noteikt laiku, kāds paies no lietas iesniegšanas tiesā līdz lietas izskatīšanas sākumam.

Par lietas izskatīšanas sākumu uzzināsiet no pavēstes, kuru saņemsiet pa pastu un kurā bērns un, iespējams, arī Jūs tiksiet izsaukti sniegt liecības. Protams, variet izrādīt arī savu iniciatīvu un patstāvīgi jautāt par paredzēto lietas termiņu tiesas kancelejā.

Kas notiks tiesas sēdes laikā?

Gaidīšana: Ņemot vērā esošo Latvijas tiesu praksi, galvenokārt tas būs atkarīgs no Jums, lai novērstu to, ka bērns satiekas ar apsūdzēto pirms tiesas sēdes.

Pirms lietas izskatīšanas variet pajautāt, vai ir iespējams, ka bērns gaida savu kārtu sniegt liecību kādā citā tiesneša noteiktā telpā.

Liecinieks līdz viņa nopratināšanas sākumam nedrīkst atrasties tiesas sēžu zālē.

Atbilstoši oficiālajai nostājai tiesa cenšas samazināt bērna liecības sniegšanas laiku līdz minimumam. Tomēr noklausīšanās dienā var būt aizkavēšanās un daļiem bērniem nākas pavadīt diezgan ilgu laiku tiesas ēkā, līdz viņi tiek uzaicināti sniegt liecības. Ieteicams paņemt līdzī kādu spēli vai grāmatu – kaut ko tādu, ar ko Jūs kopā ar bērnu varētu nodarboties, lai īsinātu gaidīšanu. Ieteicams ir nodrošināties ar kaut ko ēdamu un dzeramu. Ja tiesas ēkā ir dzērienu pārdošanas automāts, jums noderēs kāda monēta. Jaunākie bērni labprāt uz tiesu ņem līdzī iemīļotās rotaļlietas. Vecāki bērni bieži vien kabatās grib paņemt līdzī kādu sev īpašu, nozīmīgu priekšmetu.

Novērotāji: Visās tiesās sēžu zālēs ir paredzēta vieta novērotājiem, tādā lietas izskatīšanas laikā uz aizmugurējiem soliņiem var sēdēt personas, kuras klusējot noklausās tiesas procesu. Ar motivētu lēmumu tiesa var noteikt slēgtu tiesas sēdi, īpaši krimināllietās par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību. Iesniegumu par to, lai notiktu slēgta tiesas sēde, variet iesniegt arī Jūs.

Jautājumi: Liecināšanas sākumā jautājumus lieciniekam uzdod tiesnesis, kurš vada šo lietu. Pēc tam jautājumus var uzdot prokurors, kā arī apsūdzētais un advokāti, ja viņi piedalās šajā procesā. Jums kā pārstāvim, savukārt, ir tiesības uzdot jautājumus apsūdzētajam.

Tiesas iznākums

Bieži notiek tā, ka lietas iznākums jeb sprieduma paziņošana notiek vienu vai vairākas dienas pēc lietas izskatīšanas. Lietas izskatīšana vidēji ilgst dažas dienas, bet var būt arī daudz ilgāk. Viss ir atkarīgs no tā, cik sarežģīta ir lieta un kādi apstākļi to pavada, piemēram, liecinieks saslimst un neierodas noteiktajā laikā. Par tiesas sēdes nākamo sasaukšanu uzzināsiet tiesas zālē vai saņemsiet jaunu pavēsti pa pastu.

Lēmumu par to, vai apsūdzētais ir atzīts par vainīgu vai nē, tāpat kā par soda apmēru pieņem tiesnesis, vadoties pēc likuma. Tiesa, pamatojoties uz likumu, paziņo spriedumu, kas atbilst likumā paredzētajām nozieguma sankcijām.

Pēc sprieduma paziņošanas apsūdzētajam, prokuroram un bērnam, kurš ir bijis nozieguma upuris, viņa pārstāvjiem ir tiesības iesniegt apelācijas sūdzību vai protestu, ja tie nav apmierināti ar tiesas spriedumu.

Ja neesiet apmierināts ar tiesas spriedumu, tad desmit dienu laikā, kad kļuvis pieejams pilns tiesas nolēmums, ir jāiesniedz apelācijas prasība. Termins ir neatliekams, tāpēc Jūsu interesēs ir uzzināt tiesas nolēmuma paziņošanas datumu. Tiesas nolēmumu uzzināsiet tiesas zālē vai tiesas kancelejā. Apelācijas prasību iesniedz tāpat kā citus rakstiskus iesniegumus tiesā un adresē vienu līmeni augstākai - apelācijas instances tiesai.

Tas viss ir tik sarežģīti. Vai manam bērnam vispār ir jāsniedz liecība tiesā? Galu galā - viņš jau par visu pastāstīja.

Jā.

Latvijā ir obligāts tiešuma princips, kas nozīmē, ka tiesai ir tiesības personiski iepazīties ar liecinieku liecībām. Vecākiem principā nav tiesību nedot piekrišanu tam, ka tiesnesis noprātina bērnu, taču ir tiesības lūgt nepieļaut tiešu nopratināšanu - tas atrunāts sadaļā par to, kas notiks nopratināšanas laikā.

Tāpat nav arī precīzi noteikta vecuma robežas, no kuras bērns var būt par liecinieku. Kā aptuvena robeža ir uzskatāms apstāklis, kad bērns ir spējīgs noformulēt, izklāstīt savu viedokli. Jāatceras, ka bērnam (tāpat kā pieaugušai personai), kurš ir bijis nozieguma upuris vai liecinieks noziegumam, kuru paveicis vistuvākais ģimenes loceklis, ir tiesības atteikties no liecību sniegšanas – gan prokuroram, gan tiesai.

Kas notiks pēc tiesas procesa beigām?

Pēc iziešanas no tiesas ēkas, ieteicams ierosināt bērnam darīt ko tādu, kas viņam patīk un sagādā prieku, lai gan parasti tajā dienā bērni pēc liecības sniegšanas bieži vien ir ļoti noguruši. Neapsoliet bērnam dāvanas gadījumā, ja tiesā ies labi. Atrodoties apsūdzības liecinieka lomā, nevar būt runa par to, ka gāja “labi” vai “slikti”. Uzslavē bērnu par to, ka viņš pastāstīja tiesnesim patiesību par to, kas notika, un atzinīgi novērtē viņa pūles.

Daži bērni vairo sevi tiesas procesa iznākumā vai arī uzskata, ka liecības sniegšana nebija “pietiekoši laba”. Bērns, kurš saņem uzaicinājumu būt par liecinieku, var justies tā, ka lēmums, kurš attaisno apsūdzēto, nozīmē, ka tiesa viņu notiesā par meliem. Bērnam ļoti smags var būt arī apsūdzētajam piespriestais sods, it īpaši tad, ja apsūdzētais ir bērnam tuva persona.

Atgādiniet bērnam, kas ir patiesības teikšana. Izskaidrojiet, ka viņš nekādā veidā nav atbildīgs par lēmumu, ko pieņems tiesa; runājiet ar viņu par viņa sajūtām un atļaujiet viņam izrādīt gan dusmas, gan mīlestību pret vainīgo, gan arī bažas, par to, kas tālāk notiks ar apsūdzēto. Tas nav nekas neparasts, jo daudzi bērni piedzīvo emocionālas svārstības. Vissvarīgākais ir tas, lai bērnam netrūktu Jūs atbalsta viņa pārdzīvojumu laikā.

Psiholoģiskie jautājumi

Mans bērns izsaukts par liecinieku. Vai ir kas tāds, ko es varētu darīt, lai viņu atbalstītu un iedrošinātu kriminālprocesa laikā?

- Paskaidro bērnam saprotamā valodā procesa gaitu un kas viņu tajā sagaida;
- Iedrošini bērnu, ka policistam, prokuroram un tiesnesim godīgi jāpastāsta par to, kas noticis;
- Uzsver bērnam, ka viņš nav vainīgs par to, ko ir izdarījis kāds cits;
- Atgādinī bērnam, ka liecinieks, kurš runā patiesību, nedara neko sliktu;
- Pieņem visas bērna emocijas bez nosodījuma, kas saistītas ar šo procesu. Šādās situācijās izjust bailes, trauksmi, dusmas, vainu, kaunu un citas emocijas ir normāli.

Nedrīkst bērnu pārsteigt ar pēkšņām un grūtām situācijām, tas viņa satraukumu var tikai vairot. Gan Jūs pats, gan bērns jutīsieties drošāk, ja zināsiet, ko sagaidīt gan pirms tiesas procesa, gan arī tiesas procesa laikā. Bērnam būs iespēja ar Jums parunāties par savām bažām un uzdot jautājumus par to, kas viņam nav skaidrs.

Ir ieteicams ar bērnu aiziet uz tiesu dažas dienas pirms tiesas sēdes. Parādiēt, kāda izskatās ēka un koridori, kurā notiks lietas izskatīšana.

Es redzu, ka mans bērns ir uztraucies un noraizējies. Kā man rīkoties?

- Iedrošiniēt bērnu, lai viņš runā ar Jums par savām raizēm. Iespējams, ka viņš satraucas par ko tādu, ko Jūs nezināt. Uzklusiet bērnu un uztveriet viņa bažas nopietni, centieties mazināt viņa bailes. Veltiet viņam vairāk uzmanības un laika, lai bērns varētu ar Jums runāt par notikušo tad, kad viņš jūt tādu vajadzību, taču neuzstājiet, lai bērns atkal un atkal no jauna stāstītu par nepatīkamajiem pārdzīvojumiem.
- Bērnam palīdz mierīgāk justies, ja tiek saglabāta viņa ierastā dzīves kārtība un dienas režīms, tāpēc centieties neplānot šajā laikā neko tādu, kas to varētu izjaukt, tādējādi radot bērnam papildus stresu un izjaucot viņa dzīves ritmu (piemēram, pārceļšanos uz citu dzīvēs vietu, skolas maiņa, ceļojums, utml.).

No kā bērni baidās kriminālprocesa gaitā?

- **Satikšanās ar apsūdzēto**

Ja Jūsu bērns baidās no šīs tikšanās, informējiet par to policistu vai prokuru, kurš virza šo lietu.

- **Soda (ielikšanas cietumā)**

Paskaidrojiet bērnam, ka liecinieka uzdevums ir stāstīt patiesību. Liecinieks, kurš saka patiesību, nedara neko sliktu, tāpēc nevar tikt sodīts.

- **Grūtām situācijām tiesas/nopratināšanas laikā**

Bērns jebkurā brīdī var prasīt tiesneša vai sava likumiskā pārstāvja palīdzību. Atgādiniet bērnam, ka viņš var prasīt pārtraukumu, piemēram, lai nomierinātos vai aizietu uz tualeti.

Jūsu bērnam ir uzmanīgi jāuzklausā katrs jautājums un uz to jāatbild tad, ja viņš zina atbildi. Paskaidrojiet bērnam, ka gadījumā, ja viņš nesaprot jautājumu vai nezina atbildi uz šo jautājumu, viņš drīkst to pateikt tiesnesim. Ja bērnam tiek uzdots jautājums par lietām, kuras viņš neatceras, tad ir svarīgi, lai viņš godīgi tiesnesim to pateiktu. Viņam nav jābaidās, ka par to viņam draud nepatikšanas. Bērnam ir tiesības prasīt, lai jautājumu atkārtotu.

- **Tā, ka aizmirsīs vai sajauks faktus**

Jūsu bērns var uztraukties par to, ka iepriekš policijai visu nav pateicis vai tagad kaut ko ir aizmirsis un vairs neatceras. Bērns var būt nobiedēts vai apjucis. Ja tā notiek, tad nomieriniet viņu un iedrošiniet, lai viņš par to pastāsta tiesnesim.

Es pamanu, ka bērna uzvedība ir izmainījusies.

Vai tam par iemeslu var būt tiesas/nopratināšanas tuvošanās?

Jā, tas ir iespējams.

Lielākā daļa liecinieku izjūt nemieru un trauksmi, bet ir tādi bērni, kuri uztraucas tik ļoti, ka tas ietekmē viņu uzvedību. Iespējams, ka Jūsu bērns:

- vaino sevi izdarītajā noziegumā un soda sevi par to,
- pauž pretrunīgas sajūtas pret apsūdzēto, piemēram, izjūt pret viņu naidu un vienlaicīgi uztraucas par to, ka viņš tiks sodīts; tā var notikt, ja apsūdzētais ir ģimenes loceklis vai tuvs paziņa,
- ir atturīgs vai agresīvs,
- nespēj vairs koncentrēties savām ikdienas nodarbēm,
- čurā gultā; viņam var rasties problēmas ar miegu; viņš var sākt baidīties no tumšas vai zaudēt apetīti,
- ir nemierīgs, uztraukts attiecībā uz visu, kas saistās ar noziegumu vai tiesas sēdi/nopratināšanu.

Es uztraucos par savu bērnu. Vai kriminālprocesa laikā viņš var saņemt speciālista palīdzību?

Atcerieties, ka bērnam visvairāk nepieciešams tuvu un mīļu cilvēku atbalsts, taču ir reizes, kad viņam var būt vajadzīga speciālistu palīdzība, lai pārvarētu traumas radītās sekas, vai sagatavotos tiesai/nopratināšanai. Šādos gadījumos visbiežāk izmanto psihologa vai psihoterapeita palīdzību. Lai labāk saprastu bērnu un efektīvāk viņam palīdzētu, arī Jūs variet pārrunāt bērna situāciju ar šiem speciālistiem.

Iespējams, ka šajā situācijā Jūs pieņemsiet lēmumu izmantot psihoterapeita vai psihologa palīdzību. Par to, vai šāda palīdzība ir nepieciešama, izlemjat Jūs kopā ar bērnu, nevis policija, prokuratūra vai tiesa. Taču ir svarīgi šīs institūcijas informēt, ja bērns izmanto psihoterapeita palīdzību.

Psihologs, kurš strādā ar bērnu pirms tiesas procesa un tiesas procesa laikā, var bērnam palīdzēt saprast un paveikt viņa pienākumus tiesas procesa laikā.

Ir svarīgi, lai Jūs informētu gan psihologu par to, ka bērns ir iesaistīts kriminālprocesā, gan procesa virzītājus par to, ka bērns saņem psiholoģisku palīdzību šajā laikā.

Svarīgi, lai Jūs saprastu, ka šādā situācijā psihologs nevar garantēt bērnam pilnīgu konfidencialitāti, jo viņu var izsaukt uz tiesu kā speciālistu - liecinieku, lai raksturotu bērnu vai informētu par terapijas norisi.

Daudzos gadījumos policija, prokuratūra vai tiesa pēc savas iniciatīvas nozīmē tiesu psiholoģisko ekspertīzi, kas nav psiholoģiska palīdzība, bet palīdz labāk veikt izmeklēšanu.

Šī situācija man ir emocionāli smaga un sarežģīta. Vai es varu sev meklēt palīdzību?

Arī Jums ir tiesības izjust naidu, bailes vai kaunu, tomēr atceries, ka Jūsu emocijas ietekmē arī citus, it īpaši bērnu. Ja bērns pamanīs Jūsu dusmas, īgnumu, nemieru, viņš var sākt lieki uztraukties. Bērns var iedomāties, ka dusmojaties uz viņu vai var justies vainīgs par to, ka viņa dēļ slikti jūtaties. Aplieciniet bērnam, ka ne par ko viņu nevainojiet.

Meklējiet palīdzību, ja tā Jums ir nepieciešama. Daudziem pieaugušajiem šādā situācijā ir nepieciešams atbalsts un profesionāla palīdzība. Informāciju par palīdzības iespējām Jūsu dzīvesvietā, Jūs varat saņemt vietējā pašvaldībā pie sociālā darbinieka, kas strādā ar ģimenēm un bērniem.

Vai bērnam ir nozīmīgi, ka esmu ar viņu kopā kriminālprocesa laikā?

Parasti bērni vēlas, lai visās grūtajās situācijās blakus būtu kāds viņam tuvs cilvēks. Tomēr Jums ir jāizlemj, vai klausīties, kā Jūsu bērns sniedz liecību; centieties uzzināt, kā bērns jūtas, zinot par Jūsu klātbūtni tiesā. Daži bērni jūtas neveikli un labprāt gribētu pasargāt savus vecākus no nozieguma sīka apraksta noklausīšanās. Citi jūtas drošāk, ja vecāki liecības sniegšanas brīdī ir kopā ar viņiem.

Šo situāciju var salīdzināt ar reizi, kad Jūs kopā ar bērnu dodaties uz slimnīcu veikt kādu sāpīgu procedūru. Tādās reizēs vecāki parasti vēlas būt kopā ar bērnu, lai viņu atbalstītu, nevis palikt, gaidot bērnu pie slimnīcas vārtiņiem, līdz sāpīgā procedūra ir garām.

Taču ir ļoti svarīgi domāt par savu reakciju bērna liecības sniegšanas laikā un centties to kontrolēt. Jūsu uztraukums var kļūt par iemeslu bērna papildus stresam.

Ja arī Jūs šajā tiesas sēdē uzstājaties kā liecinieks, tad laikā, ka tiesa uzklausa Jūsu liecību, bērns var palikt viens pats tiesas koridorā pie ieejas zālē. Labi būtu, ja tajā laikā ar viņu kopā būtu kāds cits tuvs cilvēks.

Organizācijas, kurās Jūs variet vērsties pēc palīdzības:

- **Centrs „Dardedze”**
Cieceres iela 3a, Rīga, LV-1002
Tel: 7600685, Fax: 7612614; e-pasts: dardedze@gmail.com
- **Bērnu un ģimenes lietu ministrija**
Basteja bulvāris 14, Rīga, LV-1050
Tel: 67356497, 67356482, Fax: 67356464; e-pasts: pasts@bm.gov.lv
- **Valsts Bērnu Tiesību Inspekcija**
Teātra iela 3, Rīga, LV-1050
Tel: 7359128, Fax: 7359159; e-pasts: pasts@bti.gov.lv
- **Uzticības tālrunis (bezmaksas)**
Tel: 8006008
- **Juridiskās palīdzības administrācija**
Brīvības gatvē 214
Tel: 8001801
- **LU Jurisikās fakultātes Juridiskās prakses un palīdzības centrs**
Raiņa bulvāris 19, kab.458
Tel: 7034591

